

УДК 330.1:334.012.64

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.198.162-167>**Ватченко Б.С.**

кандидат економічних наук

Приазовський державний технічний університет

Vatchenko Boris

PhD in Economic Sc.

Pryazovskyi state technical university

<https://orcid.org/0000-0002-6238-3719>

ГЕНЕЗИС ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМЕЦЬ», «ПІДПРИЄМНИЦТВО», «БІЗНЕС»

На основі праць світових та вітчизняних вчених виконано аналіз розвитку теорії підприємництва. За весь цей час в історії економічної думки проходила трансформація категорії «підприємництво». У наші дні підприємництво, як особливий спосіб діяльності людини і становить інтерес як об'єкт дослідження практично для всіх суспільних наук. Кожен з науковців мав свою думку і відводив або пріоритетне, або другорядне значення підприємництву. Досліджено внесок вчених у становлення понять «підприємець», «підприємництво», «бізнес». проведено теоретичний аналіз виявленого внеску. Проаналізовано поняття «підприємництво» та «бізнес», розглянуто ключові відмінності цих понять та визначено, що вони не є тотожні. Сформульовано авторське бачення досліджуваних понять, а також розглянуто їх зв'язок і відмінності.

Ключові слова: генезис, підходи, теорії, підприємець, підприємництво, бізнес, поняття.

THE GENESIS OF THEORETICAL APPROACHES TO INTERPRETING THE CONCEPTS OF «ENTREPRENEUR», «ENTREPRENEURSHIP», «BUSINESS»

Based on the works of world and domestic scientists, an analysis of the development of the theory of entrepreneurship was performed. During all this time, the transformation of the category of “entrepreneurship” took place in the history of economic thought. Nowadays, entrepreneurship, as a special way of human activity, is of interest as an object of research for almost all social sciences: history; sociology; economics (economic theory); cultural studies; law; psychology; conflictology and other sciences or their individual branches. Each of the scientists had his own opinion and assigned either priority or secondary importance to entrepreneurship. The contribution of scientists to the formation of the concepts of “entrepreneur”, “entrepreneurship”, “business” was studied. A theoretical analysis of the identified contribution was conducted. Today, there is no single formulation of the category of “entrepreneurship”, which is due to significant evolutionary changes and a fairly high degree of its dynamism; in Ukraine it is identified with the concept of “business”. Therefore, the question of their essence in modern conditions is relevant. The purpose of the article is to analyze, systematize and generalize, under the conditions of economic and social development, the concepts of “entrepreneur”, “entrepreneurship”, “business” and their definitions. The concepts of “entrepreneurship” and “business” are analyzed, the key differences between these concepts are considered and it is determined that they are not identical. Business is a broader concept, because it includes entrepreneurship, that is, if a business involves entrepreneurial initiative, which is accompanied by risky innovative activity, then in this regard it is entrepreneurship. In our opinion, entrepreneurship is a multifaceted activity that can be interpreted differently and manifested in different areas of economic activity, but the main thing in it is independence, initiative, systematic economic activity aimed at success, with the effective use of resources, the involvement of entrepreneurial initiative, which is accompanied by a risky innovative orientation, obtaining entrepreneurial income (surplus profits) and meeting the needs of society.

Keywords: genesis, approaches, theories, entrepreneur, entrepreneurship, business, concept.

JEL classification: M13, M20

Постановка проблеми. З набуттям незалежності та переходом до ринкової системи господарювання в Україні отримало розвиток підприємництво. На сьогодні відсутнє єдине формулювання категорії «підприємництво», що обумовлено значними еволюційними змінами та досить високим ступенем його динамізму, його

ототожнюють з поняттям «бізнес». тому питання їх сутності в сучасних умовах є актуальним. У процесі дослідження автор використовував діалектичний і абстрактно-логічний методи наукового пізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємництво досліджували відомі зарубіжні вчені Р.

Кантільйон [1], А. Сміт [2], Ж-Б. Сей [3], А. Маршал [4], К. Менгер [5], Мізес Л [8] і всі вони наголошували, що підприємництво пов'язане з ризиком і невизначеністю. Теорію підприємництва, у якій центральне місце посіла інноваційна концепція сформував Й. Шумпетер [7]. Він вважав, що підприємці є рушійною силою економіки, функцією яких є здійснення нових комбінацій, тобто реалізація нововведень. З різних точок зору досліджували підприємництво сучасні закордонні вчені С. Брю, В. Зомбарт [10,11], М. Вебер [12], Т. Веблен [6], П. Друкер, Р. Хізріч, Б. Карлоф, Дж. М. Кейнс [9], І. Кирцнер, К. Макконнел, Б. Санто, П. Самуельсон. Ф. Хайєк.

Після отримання Україною незалежності почали досліджувати підприємництво, науковці нашої держави, а саме: З.С. Варналій [14], В.І. Герасимчук [15], Г.І. Карпюк [20], А.П. Самійленко [16], Н.В. Сментина [17], В.О. Сизоненко [18] та інших провідних науковців. Таким чином, незважаючи на те, що підприємництво пройшло великий шлях розвитку аналіз останніх публікацій показав, що в світі поки що не створено загальної теорії підприємництва, а в Україні поняття «підприємництво» та «бізнес» використовуються як тотожні, тому все це потребує детального дослідження.

Мета статті – аналіз, систематизація та узагальнення, за умов економічного та соціального розвитку понять «підприємець», «підприємництво», «бізнес» та їх визначення.

Виклад основних результатів дослідження.

Представлення про підприємництво склалися на основі спостережень за щоденною діяльністю людини, проте, до наукової думки поняття увійшло вперше в часи античності і означало дії людини, що веде суспільне будівництво. Слово «підприємець» з'явилося вперше у французькому словнику «Загальний словник торгівлі» («Dictionnaire universel de commerce»), який сформував, але не закінчив французький економіст Савари де Брюлон. Саме в ньому вперше згадувалося поняття «підприємець» – людина, яка бере на себе зобов'язання з виробництва або будівництва об'єкта. Після смерті науковця словник доопрацював його брат Луї Філемон та опублікував у 1723 р. Підприємець де Брюлона – людина, яка бере на себе зобов'язання щодо виробництва або будівництва об'єкта.

У науковий обіг термін «підприємець» ввів Річард Кантільйон позначивши так людину, яка купує за відомою ціною, а продає за невідомою і, отже, бере на себе ризик бо має справу з невизначеністю [1]. Адам Сміт вважав, що підприємець – це власник капіталу, який заради реалізації своєї комерційної ідеї, в результаті якої він має намір отримати підприємницький дохід, готовий йти на певний економічний ризик [2]. Торговець або господар накопичує капітал (це дійсно його основна функція), і на цей капітал він наймає працівників, тобто працівників, які роблять інше. Французький вчений, представник школи фізіократів у політекономії, Анн Робер Жак Тюрго зазначав, що підприємець не лише керує своїм капіталом, а й поєднує власницькі функції з особистим продуктивним трудом. Жан-Батист Сей фактично розглядав підприємництво як четвертий фактор виробництва, але не додав його до класичних трьох. Визнавав, що дії підприємця пов'язані з певною часткою ризику, але явно не

підкреслював цього. [3].

Німецький дослідник Йоганн фон Тюнен пов'язував підприємницьку діяльність з ризиком: «...не існує такої страхової компанії, яка застрахує від будь-якого виду ризику, пов'язаного з бізнесом. Завжди частину ризику повинен брати на себе підприємець» [4].

Карл Маркс у своїй праці «Капітал» підприємця ототожнює з капіталістом, але, на його думку, не всякий підприємець є капіталістом. Він розділяв їх на активних, або функціонуючих підприємців та капіталістів-кредиторів

Альфред Маршалл відносив «підприємницькі здібності» до факторів виробництва та вважав «нормальний прибуток» граничним продуктом цього фактора і додав до трьох класичних факторів виробництва – праці, землі, капіталу – четвертий – організацію.

Відомому австрійському вченому засновнику австрійської школи маржиналізму Карлу Менгеру популярність принесла праця «Основи політичної економії». К. Менгер не розглядав фактори виробництва, як це робили представники класичної школи, відкидав поділ факторів виробництва на землю, працю і капітал. Він вважав, що є лише блага вищого порядку, а всі ресурси відіграють по суті однакову роль. Жоден власник благ вищих порядків не має повної впевненості у майбутніх результатах виробничого процесу, бо виробнича діяльність завжди проходить в умовах невизначеності та заснована на суб'єктивних очікуваннях підприємця. Отже, ризик виробництва пов'язан з невизначеністю економічної системи, з необхідністю передбачити застрашний попит на споживчі блага, причому в «одних галузях виробництва існує велика, в інших менша невпевненість щодо кількості та якості продукту, які ми маємо у вигляді відповідних благ вищого порядку» [5].

Американський економіст засновник інституціоналізму Торстейн Веблен у своїй книзі «Теорія праздного класу» порівнює ділове підприємство, під яким він має на увазі підприємство з машинним виробництвом, та бізнесмена. Чіткого визначення підприємства він не дає, але відмічав, що негативна для суспільства діяльність може виявитися настільки ж прибутковою для бізнесмена і найнятих ним працівників, як і праця, яка робить значний внесок у виробництво сукупних засобів до існування [6].

У середині ХХ ст. Йозеф Шумпетер сформулював новий підхід до розуміння підприємницької діяльності у якій центральне місце посідає інноваційна концепція. У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» він розглядав економічну систему не як пасивний процес обігу фондів, а як процес, який постійно розвивається. В основі такого розвитку лежать нові комбінації факторів виробництва. Здійснювати ці комбінації і має підприємець, але Й. Шумпетер відмічав, що право власності не є суттєвою ознакою підприємництва. Він писав, що «підприємцями ми називаємо господарських суб'єктів, функцією яких є виконання нових комбінацій і які є його активним елементом» [7]. Отже, він вважав, що розвиток економіки ґрунтується на впровадженні інновацій, реалізація яких є ключовою функцією підприємця, тому останній зайняв центральне місце в його теорії інновацій, але він говорив про те, що підприємець не несе жодних ризиків. Й. Шумпетер, розглядаючи фактор «організація», дав сучасну його назву – підприємництво і вважав, що це особливий

економічний фактор на додаток до трьох загальновідомих: землі, капіталу, та праці.

Австрійський економіст, засновник неолібералізму і австрійської школи економіки Людвіг фон Мізес вважав, що підприємець є спекулянт. У книзі «Людська діяльність: трактат по економічній теорії» він писав: «Підприємець – це завжди спекулянт. Це людина, яка має справу з невизначеними обставинами майбутнього. Успіх підприємця чи невдача залежать від точності передбачування невизначених подій. Якщо він не зможе зрозуміти, чого варто очікувати, то він приречений. Єдиним джерелом, з якого виникає підприємницький дохід, є його здатність краще, ніж інші, прогнозувати майбутній попит споживачів» [8]. Але він вважав, що будь-який діяльності властиве зіткнення з невизначеними обставинами невідомого майбутнього. [8].

Англійський економіст Дж. М. Кейнс засновник кейнсіанської школи економічної теорії також пов'язував підприємця з ризиком і поділяв останній на три види [9]: перший – ризик підприємця, «що виникає через сумніви щодо того, чи вдасться йому справді отримати той очікуваний дохід, який він розраховує»; другий – ризик кредитора (позикодавця), який «пов'язаний або з сумнівом у чесності боржника, тобто з небезпекою навмисного банкрутства або інших спроб ухилитися від виконання зобов'язань, або ж з можливістю того, що розмір забезпечення виявиться недостатнім тобто з небезпекою мимовільного банкрутства через невинуваті розрахунки позичальника»; третій – ризик, «який пов'язаний з можливою зміною цінності одиниці грошового стандарту, внаслідок чого грошова позичка певною мірою менш надійна форма багатства, ніж реальне майно». Отже, підприємцями вважаються «ділові люди, які ведуть гру, в якій переплітаються спритність та успіх, а середні результати якої невідомі учасникам. Якби людині за його природою не властива була спокуса ризикнути випробувати задоволення (крім прибутку) від створення фабрики, залізниці, рудника або ферми, то на частку одного лише холодного розрахунку довелося б не так багато інвестицій» [9].

На історичне та соціальне коріння підприємництва звертають увагу німецькі історики та соціологи, особливо В. Зомбарт та М. Вебер. Досліджуючи капіталізм В. Зомбарт дійшов висновку, що основним джерелом становлення капіталізму вважався «дух буржуа», який має подвійну природу: підприємницький дух, що визначається особистісними характеристиками підприємця та факторами соціального середовища, і міщанський дух, що формується під впливом зовнішніх факторів [10]. При розкритті моральних норм у галузі господарювання робився акцент на таких рисах підприємця, як розсудливість, енергійність, правдивість та ін. [11]. М. Вебер вважав, що підприємництво – раціональний вид діяльності. У ринковій економіці «підприємство, яке не орієнтоване на рентабельність, неминуче жде загибель». Сам підприємець – працелюбна, стримана та скромна людина, мотивацією якої є «виконання професійного обов'язку в рамках свого покликання» [12], тобто отримання прибутку перестало бути приватним стимулом індивіда та перетворилося на ознаку системи господарювання.

Подальшому розвитку поняття «підприємництво» сприяли П. Друкер, Б. Карлоф, Б. Санто та ін., вони

розглядають підприємництво як управління, що складається з трьох компонентів стратегічних рішень: управління ризиком, активне та системне використання інновацій усередині підприємницьких структур, передбачення інноваційних змін у зовнішньому середовищі. Крім того, П. Друкер вважав, що головним для підприємця є вміння використовувати будь-яку можливість, що надається йому. Він звернув увагу на те, що підприємництво як інноваційна активність, пов'язана з використанням наявних можливостей з максимальною вигодою, не обмежується лише сферою економіки, але може виявлятися у найрізноманітніших сферах соціальної діяльності.

Американський вчений Роберт Хізріч визначає підприємництво як процес створення чогось нового, що має цінність, процес, що поглинає час і сили, що передбачає прийняття на себе фінансової, моральної та соціальної відповідальності; процес, що приносить у результаті грошовий дохід та особисте задоволення досягнутим. Як наслідок, можна зробити висновок, що підприємництво характеризує інноваційна складова, а саме: виробництво нового товару, зміна виду діяльності або створення нового підприємства, залучення нової системи управління виробництва, якістю, нових технологій, впровадження нових методів організації виробництва.

Американський економіст І. Кирцнер сформував оригінальну теорію підприємництва у якій чітко виділив інституційні вимоги до створення процвітаючої економічної системи та умови вивільнення духу підприємництва. Основну роль підприємця він бачить в тому, щоб домогтися такого регулювання системи, яка б сприяла руху ринків до стану рівноваги, тобто підприємець є «врівноважуючою» силою, а не навпаки. При нерівноважному стані у підприємця з'являються нові прибуткові можливості. При цьому сама сутність підприємництва є нічим іншим, як уміння «побачити» результати і «уявити» собі способи їх досягнення. Він доказує, що підприємництво не є властивістю і притаманне лише комерсантам чи спекулянтам, які займаються виключно ризикованими операціями. Будь-яка цілеспрямована діяльність людей містить у собі підприємницький аспект, який пов'язаний з неминучою невизначеністю майбутніх обставин. Адекватне володіння підприємцями всією наявною інформацією є проявом ринкової рівноваги, у якому відсутні як конкуренція, так і підприємництво. Підприємницькі функції можуть виконуватися взагалі без власного капіталу та інших ресурсів, за винятком самої здатності раніше за інших розпізнати вигоду. Доводить, що рушійною силою конкурентно-підприємницького ринкового процесу є прагнення підприємців отримати прибуток, який виникає внаслідок неадекватності володіння ними ринковою інформацією.

Видатний економіст, лауреат Нобелівської премії Фрідріх фон Хайек нерозривно пов'язував підприємництво зі свободою людини, яка виключає його підпорядкування волі інших людей, але, діє згідно з законам громадянського суспільства. Він стверджував, що суть підприємництва зводиться до ініціативної діяльності суб'єкта, тому кожен, хто здатний шукати сприятливі можливості для започаткування підприємницької діяльності, може бути підприємцем. Вчений вважав, що особиста незалежність дозволяє людині

найпродуктивніше розпорядитися своїм економічним потенціалом. Суть підприємництва він бачить у пошуку та дослідженні нових економічних можливостей. За Ф. фон Хайском, підприємництво – «це навіть не вид діяльності, а характеристика поведінки»

Поряд з поняттям підприємництво в економічній літературі використовуються таке поняття, як бізнес. Ці категорії часто отождолюють.

Якщо звернутися до Економічної енциклопедії, то підприємництво – самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети [13], а бізнес (англ. business – справа, діло) – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не суперечить закону і спрямована на отримання прибутку [13], тобто в визначенні підприємництво має ключові слова новаторство і самореалізації власної мети.

Бізнесмен – особа, яка має власний бізнес і привласнює прибуток, а підприємець – основний господарюючий суб'єкт, який завдяки наявності певної сукупності рис втілює у практику функції підприємництва і за свою працю отримує підприємницький дохід, мінімум – нормальний прибуток [13].

Українські вчені, після отримання незалежності, також досліджували підприємництво, як складову ринкової економіки. Відомий український вчений – Варналії З.С., дав визначення підприємництву: «тип господарської поведінки підприємців з організації розробок виробництва і реалізації благ з метою отримання прибутку і соціального ефекту» [14].

Герасимчук В.І. вважає, що підприємництво як господарська діяльність здійснюється виключно на інноваційній основі. Бізнес – це будь-яка економічна діяльність взагалі з метою отримання певної вигоди [15].

Самійленко А.П. вказує, що «у категорії «підприємництво» виділено речовий зміст, який розкриває його взаємозв'язок з розвитком сучасної системи продуктивних сил. Враховуючи те, що основною тенденцією розвитку є усупільнення продуктивних сил то очевидним є те, що в даному аспекті підприємництво розглядається як форма найбільш динамічних і новаторських господарсько-організаційних взаємодій самостійних суб'єктів. Відповідно до цього, характер усупільнення виробництва визначає передумови та чинники розвитку підприємництва в сучасних умовах» [16].

Сментина Н.В. каже, що бізнес – поняття більш широке, ніж поняття підприємництво. Це обумовлено двома основними обставинами. По-перше, бізнес охоплює більший спектр видів діяльності шляхом проведення як одноразових, так і постійних бізнес-операцій. Підприємництво здійснюється тільки у видах діяльності, дозволених законодавством України. Підприємець – той, хто пройшов процедуру державної реєстрації в місцевих органах влади, набув певного статусу, має ліцензію або торговий патент, сплачує податки, веде облік та документацію. По-друге, кількість учасників у бізнесі більша, ніж кількість офіційно зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності [17]. За Н.В. Сментиною підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична діяльність господарюючих суб'єктів з виробництва продукції, виконання робіт,

надання послуг, яка здійснюється на власний ризик для одержання прибутку або власного доходу [17]. Вона не включає інноваційність, новаторство до характеристик поняття «підприємництво». Підприємництво і бізнес розрізняються між собою в теоретичному плані. На практиці підприємництво виступає як підприємницький бізнес і залучає тільки свого суб'єкта, а не всіх учасників ринку. Бізнес без підприємництва не існує. Підприємництво – не тільки елемент системи бізнесу, але і фактор його розвитку [17].

Цікава характеристика підприємництва, наведена Сизоненко В.О., який під підприємством розуміє розвиток інноваційної ідеї в процесі самоорганізації та саморозвитку підприємства у взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем його функціонування [18].

В Україні офіційним вважається визначення підприємництва приведені в главі 4 ст. 42 Господарського кодексу України: «Підприємництво це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [19]. На законодавчому рівні категорія «бізнес» не визначена.

Карпюк Г.І. пояснює, що «бізнес» – справа, заняття, економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку. В Україні поняття «бізнес» і «підприємництво» сприймаються як слова-синоніми. Проте поняття «бізнес» ширше за змістом, оскільки до бізнесу належить здійснення будь-яких одноразових комерційних угод в будь-якій сфері діяльності, які направлені на одержання доходу. Суб'єкта в бізнесі називають бізнесменом або комерсантом. Підприємництво – це господарська діяльність з метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку [20].

У більшості випадків, під підприємством розуміється господарська діяльність яка здійснюється виключно на інноваційній основі [21]. Поняття бізнес ширше ніж поняття підприємництво, воно включає у собі підприємництво і постає як різновид економічної діяльності зі створення продукції та її реалізації за умов конкурентної боротьби з метою отримання певної вигоди. Тобто це ринкові відносини між юридичними та фізичними особами, які ведуть економічну діяльність, що ґрунтується на різних формах власності, способі отримання доходу та задоволення потреб людей. Якщо бізнес залучає підприємницьку ініціативу, яка супроводжується ризикованою інноваційною діяльністю то в цьому плані він являється підприємством.

Економічну сутність підприємця можна визначити наступним чином: підприємець – це суб'єкт господарювання, який особливим чином комбінує фактори виробництва на основі інноваційної, ризикової і творчої діяльності під свою фінансову, моральну, соціальну відповідальність з метою добування максимально можливих доходів, що в кінцевому рахунку забезпечує зростання національного багатства [22].

Висновок. За весь цей час в історії економічної думки проходила трансформація категорії «підприємництво». У наші дні підприємництво, як особливий спосіб діяльності людини істановить інтерес як об'єкт дослідження практично для всіх суспільних наук: історії; соціології; економіці (економічної теорії); культурології; права; психології; конфліктології та інших наук чи

їх окремих галузей. Кожен з науковців мав свою думку і відводив або пріоритетне, або другорядне значення підприємництву. Й. Шумпетер у своїй теорії обґрунтував, що без свободи у своїх діях та повної відповідальності за її результати підприємництво неможливе і інноваційна діяльність є основою підприємництва. Саме інноваційна діяльність впливає на характер та швидкість розвитку економічної системи. Поняття бізнес ширше ніж поняття підприємництво, воно включає у собі підприємництво. На нашу думку

підприємництво це багатогранна діяльність, яка може по-різному інтерпретуватися і виявлятися у різних сферах економічної діяльності, але основне в ній самостійність, ініціативність, систематична господарська діяльність націлена на успіх, з ефективним використанням ресурсів, залученням підприємницької ініціативи, яка супроводжується ризикованою інноваційною спрямованістю, підприємницького доходу (надприбутків) і задоволення потреб суспільства.

Список використаних джерел:

1. Cantillon R. (1952). *Essai sur la nature du commerce en general*. Paris. Institut Coppet. 2011. URL: <https://www.institutcoppet.org/wp-content/uploads/2011/12/Essai-sur-la-nature-du-commerce-en-gener-Richard-Cantillon.pdf>.
2. Адам Сміт. Багатство народів. Дослідження про природу і причини багатства народів. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Smit_Adam/Bahatstvo_narodiv_Doslidzhennia_pro_prirodu_ta_prychyny_dobrotu_natsii.pdf?PHPSESSID=1u1en8q1krdj8j95jsrgcaihb5.
3. Jean-Baptiste Say. *Traité d'économie politique*. Paris. Chez DETERVILLE, Libraire, rue Hautefeuille. URL: https://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1819_Say_Economie_politique_A5797.2.pdf.
4. Григор'єв С.М. Етапи дослідження та характерні риси підприємництва. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2002_9/9-7.pdf.
5. Carl Menger. *Principles of economics*. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute. 2007. URL: https://cdn.mises.org/Principles%20of%20Economics_5.pdf/.
6. Thorstein Veblen. *The theory of business enterprise*. New York. Charles Scribner's Sons. 1904. URL: <https://ia601407.us.archive.org/15/items/in.ernet.dli.2015.46527/2015.46527.Theory-Of-Business-Enterprise.pdf>.
7. Шумпетер Й.А. (2014). *Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Йозеф А. Шумпетер; пер. з англ. В. Старка*. Київ: Вид. дім «Києво Могилянська академія», С. 246.
8. Ludwig von Mises. *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute. 1998. URL: https://cdn.mises.org/Human%20Action_3.pdf.
9. John Maynard Keynes. *The general theory of employment, interest and money*. New York, USA: Cambridge University Press. 2013. URL: <http://tankona.free.fr/keynescw29.pdf>.
10. Werner Sombart. *Die Juden und das Wirtschaftsleben*. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. 1911. URL: <https://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/content/titleinfo/182149>.
11. Werner Sombart. *Der Bourgeois; zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen*. München und Leipzig. Verlag von Duncker & Humblot. 1920. URL: <https://archive.org/details/derbourgeoiszurg00sombuoft/page/n5/mode/2up>.
12. Weber M. *Theory of Social and Economic Organization*. New York, USA. Oxford University Press. 1947. URL: https://ia804503.us.archive.org/32/items/weber-max.-the-theory-of-social-and-economic-organization-1947_202106/Weber%2C%20Max.%20-%20The%20Theory%20of%20Social%20and%20Economic%20Organization%20%5B1947%5D.pdf.
13. *Економічна енциклопедія : у 3 т. / ред. кол.: В. Мочерний та ін. ; Київ : Академія, 2005. Т. 2. 848 с.*
14. Варналій З.С. *Основи підприємництва: навч. посібник*. Київ : Знання-Прес, 2006. с. 35.
15. Козаченко, Г.В., Воронкова, А.Е., Медяник, В.Ю., Назаров, В.В. (2003). *Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості : монографія*. Київ : Лібра, 328 с.
16. Самійленко А.П. (2006). *Підприємництво в економічній системі : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01*. URL: <https://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06sappes.zip>.
17. Сментина Н.В. (2019). *Економіка та організація підприємницької діяльності : навч. посібник*. Київ : ФОП Гуляєва В.М, С. 7.
18. Сизоненко В. (2002). *Теорія підприємництва: здобутки і проблеми дослідження*. Економіка України, № 9. С. 45–51.
19. *Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, ст.42.*
20. Карпюк Г.І. (2021). *Основи підприємництва : навч. посібник*. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryemnytstva.pdf>.
21. Лисак О.І., Андреева Л.О., Болтянська Л.О. (2020). *Економіка підприємства: навч. посібник*. Мелітополь: Люкс, 272 с. URL: http://www.tsatu.edu.ua/et/wp-content/uploads/sites/33/lisak-o.i.-andryeyeva-l.o.-boltyanska-l.o.-ekonomika-pidpriyemstva-navchalnij-posibnik_compressed.pdf.
22. Сучасний стан теорії підприємництва. URL: https://stud.com.ua/47123/politekonomiya/suchasniy_stan_teoriyi_pidpriyemnitsta

References:

1. Cantillon R. (1952). *Essai sur la nature du commerce en general*. Paris. Institut Coppet, 2011. Retrieved from: <https://www.institutcoppet.org/wp-content/uploads/2011/12/Essai-sur-la-nature-du-commerce-en-gener-Richard-Cantillon.pdf>. [in French].
2. Adam Smit. *Bahatstvo narodiv. Doslidjennya pro pryrodu i prychny bagatstva narodiv [The Wealth of Nations. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.]*. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Smit_Adam/Bahatstvo_narodiv_Doslidzhennia_pro_pryrodu_ta_prychny_dobrobutu_natsii.pdf?PHPSESSID=1u1en8q1krdj8j95jsrgcaihb5.
3. Jean-Baptiste Say. *Traité d'économie politique*. Paris. Chez DETERVILLE, Libraire, rue Hautefeuille. URL: https://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1819_Say_Economie_politique_A5797.2.pdf. [in French].
4. Grigoriev S.M. *Etapy doslidjennya ta harakterni rysy pidpryjemnitstva*. [Stages of research and characteristics of entrepreneurship]. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2002_9/9-7.pdf. [in Ukrainian].
5. Carl Menger. *Principles of economics*. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute. 2007. URL: https://cdn.mises.org/Principles%20of%20Economics_5.pdf. [in English].
6. Thorstein Veblen. *The theory of business enterprise*. New York. Charles Scribner's Sons. 1904. URL: <https://ia601407.us.archive.org/15/items/in.ernet.dli.2015.46527/2015.46527.Theory-Of-Business-Enterprise.pdf>. [in English].
7. Shumpetter Y.A. (2014). *Teoriya ekonomichnogo rozvytku. Doslidjennya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnogo tsiklu*. [Theory of Economic Development. The study of profits, capital, credit, interest, and the business cycle]. Kyiv, P. 246 [in Ukrainian].
8. Ludwig von Mises (1998). *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute. URL: https://cdn.mises.org/Human%20Action_3.pdf. [in English].
9. John Maynard Keynes. (2013). *The general theory of employment, interest and money*. New York, USA: Cambridge University Press. URL: <http://tankona.free.fr/keynescw29.pdf>. [in English].
10. Werner Sombart. *Die Juden und das Wirtschaftsleben*. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. 1911. URL: <https://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/content/titleinfo/182149>. [in German].
11. Werner Sombart. *Der Bourgeois; zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen*. München und Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. 1920. URL: <https://archive.org/details/derbourgeoiszurg00sombuoft/page/n5/mode/2up>. [in German].
12. Weber M. *Theory of Social and Economic Organization*. New York, USA. Oxford University Press. 1947. URL: https://ia804503.us.archive.org/32/items/weber-max.-the-theory-of-social-and-economic-organization-1947_202106/Weber%2C%20Max.%20-%20The%20Theory%20of%20Social%20and%20Economic%20Organization%20%5B1947%5D.pdf. [in English].
13. *Ekonomichna entsiklopediya [Economic Encyclopedia]*. Kyiv: Akademiya, 2005. T. 2. P. 848 [in Ukrainian].
14. Varnaliy Z.S. (2006). *Osnovy Pidpryjemnitstva [Fundamentals of Entrepreneurship]*. textbook. Kyiv, C. 35 [in Ukrainian].
15. Kozachenko, G.V., Voronkova, A.E., Medyanyk, V.Y., Nazarov, V.Y. (2003). *Malyi biznes: stijkist' ta kompensatorni moglyvosti [Small Business: Resilience and Compensatory Opportunities]*. monografiya. Kyiv, 328 c. [in Ukrainian].
16. Samijlenko A.P. *Pidpryjemnytstvo v ekonomichny systemi [Entrepreneurship in the economic system]*. Extended abstract of Candidate's thesis : 08.01.01. Retrieved from: <https://www.nbu.gov.ua/ard/2006/06sappes.zip>. [in Ukrainian].
17. Smentina N.V. (2019). *Ekonomika ta organizatsiya pidpryjemnytskoyi diyalnosti [Economics and organization of business activities]*. textboo. Kyiv, P. 7 [in Ukrainian].
18. Sizonenko V. (2002). *Teoriya pidpryjemnytstva: zdobutky i problemy doslidjennya [Entrepreneurship Theory: Achievements and Research Problems]*. *Ekonomika Ukrainy*, No. 9. Pp. 45–51. [in Ukrainian].
19. *Goapodarskyi kodeks Ukrainy [Commercial Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrainy. № 18, № 19-20, № 21-22, st.42* [in Ukrainian].
20. Karpyuk G.I. *Osnovy pidryjemnitstva [Fundamentals of Entrepreneurship]*. Textbook. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryemnytstva.pdf>. [in Ukrainian].
21. Lysak O.I., Andreeva L.O., Boltyanska L.O. (2020). *Ekonomika pidpryemstva [Enterprise economics]*. Textbook. Melitopol, 272 p. Retrieved from: http://www.tsatu.edu.ua/et/wp-content/uploads/sites/33/lisak-o.i.-andryeyeva-l.o.-boltyanska-l.o.-ekonomika-pidpryemstva-navchalnij-posibnik_compressed.pdf. [in Ukrainian].
22. Suchasnyi stan teorii pidpryjemnytstva [The current state of entrepreneurship theory]. Retrieved from: https://stud.com.ua/47123/politekonomiya/suchasnyj_stan_teoriyi_pidpriemnitsta [in Ukrainian].